

УД 726 (477.84)

к. арх., доцент Дячок О.М.,
Ternopil-oks@ukr.net, ORCID: 0000-0002-5808-6826,
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ РИМО-КАТОЛИЦЬКИХ ХРАМІВ У МАЛИХ МІСТАХ ТА СЕЛАХ ТЕРНОПІЛЛЯ

Проводиться аналіз і стан збереження католицьких костелів у малих містах і селах Тербовлянського району Тернопільської області, де відсутні римо-католицькі парафії. Виявлено, що більшість із них знаходяться у занедбаному стані, а покинуті храми руйнуються. Реставраційно-охоронні роботи у них не ведуться.

Досліджено, що храми, які перейшли у підпорядкування місцевим греко-католицьким або православним громадам відновлюються, але, на жаль іноді безконтрольно перебудовуються.

Ключові слова: римо-католицькі храми, костели, сакральна архітектура, реставрація.

Вступ. Європейська конвенція про охорону архітектурної спадщини вказує, що пам'ятки архітектури і містобудування є безцінними свідками нашого минулого і спільним надбанням усього народу. Вони є важливими для передачі прийдешнім поколінням системи культурних цінностей, мають змогу поліпшити міське та сільське довкілля і таким чином, прискорити економічний, соціальний і культурний розвиток регіонів і держави [5, с.120-125]. Тому облікування, піклування про сакральну архітектурну спадщину, яка має високу міру історико – культурної цінності та справила значний вплив на перебіг національної історії, розвиток культури та мистецтва є надзвичайно важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження опирається на публікації найпомітніших українських мистецтвознавців ХХ століття Лукомського Г., Голубця М., Вечерського В., Возницького Б., Тимофійка В., Логвина Г., Говденко М., Могитича І., Жарикова М., Герети І. та ін., а також сучасних дослідників сакральної архітектури: архітекторів, мистецтвознавців, істориків: Бевза М., Криворучко Ю., Рибчинського О., Урсу Н., Полухович Д., Бистрицької Е., Дуди І. та ін. Проте, проблеми збереження римо-католицьких храмів на території Тербовлянщини не знайшли повного висвітлення у мистецтвознавчій науці, що становить **актуальність** роботи.

Метою статті є висвітлення проблем збереження римо-католицьких храмів у малих містах та селищах Тернопілля.

Задачею дослідження є введення в науковий обіг даних про римо-католицькі костели в малих містах і селах Тернопільщини для їх облікування та розроблення стратегії по їх збереженню.

Межі дослідження. У статті будуть розглядатись римо-католицькі храми лише одного району Тербовлянського Тернопільської області через обмежений об'єм статті. У наступних публікаціях ми продовжимо дослідження інших районів краю.

Виклад основного матеріалу.

Майже шість століть Західна Україна входила до складу іноземних держав, тому на усіх історичних етапах землі Тернопілля мали досить тісні стосунки з країнами Західної Європи, їх культурою, що надавало галицькому мистецтву особливої своєрідності. Під опікою польської та австрійської латино-католицьких держав закладались густа мережа монастирів, будувались костели. Вони відрізняються віком, розмірами, художньою та культурною цінністю. Серед них є шедеври архітектурного мистецтва, а деякі з них – «рядові» храми [8]. Та попри все – усі вони є свідченням непростой історії краю та спільним надбанням усього народу.

Аналізуючи стан збереження старих римо-католицьких храмів на території Тербовлянського району, що знаходяться у селах та маленьких містечках таких як: смт. Микулинці, в селах Лошнів, Струсів, Долина, Буданів, Млиниська, Підгайчики бачимо, що більшість із них, є в занедбаному стані, руйнуються [2].

XVIII століття подарувало нам надзвичайно красиву та унікальну архітектурну пам'ятку епохи пізнього бароко, що не має рівних собі за величиною на Тернопіллі - костел Пресвятої Трійці у містечку Микулинці. Дослідники вважають автором проекту графа Августа Фридерика Мошинського, польського державного та громадського діяча, який вивчав архітектуру під керівництвом італійського архітектора Гаetano Кьявері [6]. Розташований на підвищеному плато, храм має добре сприйняття з усіх чотирьох сторін. Будівля - тринавна базиліка з напівкруглим двоярусним деамбулаторієм. Нави перекриті хрестовим склепінням, середня нава з обох сторін має півкругле завершення. Обхід пресбітерію перекрито півциркульними з розпалубками і чвертьсферичними з розпалубками, розділеними лопатками в напівкруглих членуваннях середньої нави. Криволінійний у плані фасад має динамічну пластику та силует, що вирізняє цей храм серед інших барокових сакральних споруд Східної Галичини. Об'ємно-просторова композиція будівлі є ступінчасто-пірамідальною, утворена поєднанням різних за розмірами простих форм та об'ємів. Костел має багатий архітектурний декор, який зосереджений на головному фасаді і завершується невеликим куполом у вигляді намету та

гармоніює із вигнутою лінією головного фасаду (рис.1). Оздоблення фасаду складається із кам'яних різних скульптур, декоративних ваз, вигнутих сандриків, розвинутих карнизів, пілястрів та ніш, у яких встановлено кам'яні скульптури. Його вишукані форми, підсилені центральним шпилем [3].

1

2

Рис.1. Костел Пресвятої Трійці у с.м.т. Микулинці: 1- до реставрації (фото із сайту <https://m-a-d-m-a-x.livejournal.com>; 2 – сучасний стан. Фото автора.

Історія костелу складна, як і усіх сакральних будівель на території Західної України. Храм зазнавав руйнувань, не раз був відновлений. Післявоєнна доля храму – така ж як і решти святинь – він використовувався як склад боєприпасів, пізніше - зерносховище та склад мінеральних добрив, оборонний мур розібрали на будівельні матеріали, келії та господарські приміщення монастиря віддали під житло. Частину дерев'яних скульптур перевезли до Львівської галереї мистецтв в Олеському замку. У грудні 1989 року після передачі храму віруючим, будівля була частково відреставрована зусиллями Римо-католицької громади та за фінансової підтримки Європи. Сьогодні – це діючий католицький храм, парафія належить до Чортківського деканату Львівської архидієцезії [4].

Сьогодні Троїцький костел є пам'яткою містобудування і архітектури національного значення (охор. № 681) [7].

У старовинному селі Острівець, яке вперше згадується у 1471 році, на березі річки Серет головною пам'яткою села був старий занедбаний костел Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії, збудований у 1891 році (інші джерела вказують на 1895 рік). Храм збудований місцевого червоного пісковика за ініціативи священника Яна Калиневича. У 1910–1911 роках поряд

збудували плебанію¹, яка у період військових дій була знищена. З 1949 до 1993 рр. у костелі облаштували склад. Вже тоді йшли розмови про передачу храму греко-католикам, але в тих на той час просто не вистачало коштів на ремонт. У серпні 2012 року занедбаний костел передали місцевій греко-католицькій громаді, відтоді розпочалася його реставрація (рис.2) [9]. Зовні храм не змінився, всередині – встановлено іконостас.

Рис.2. Костел в с. Острівець до і під час реставрації (фото - <http://andy-travel.com.ua/ostrivets>)

Поруч із містом Тереховлею – колишньою столицею Тереховлянського князівства знаходиться старовинне село Підгайчики [1]. Окрасою села є римо – католицький костел, збудований у 1810 році у стилі неоготики і перебудований як Церква Воздвиження Чесного Хреста 1910 році; у 2011 році проведена реставрація храму. Раніше класичну шатрову вежу замінили на баню, яка не зовсім доречно виглядає на готичній будівлі (рис.3).

Римо-католицький костел, збудований на честь Св. Станіслава Біскупа і Мученика, знаходимо у центрі села Іванівка [7]. У радянський час костел закрили і він поступово руйнувався. Сьогодні храм – руїна без даху, яка навряд чи має шанс на відновлення (рис.4).

У селі Долина (Янів) збудований костел Св. Трійці у стилі пізнього неоренесансу з елементами готики. Він перетворений із каплички, для розширення храму використали частину стін фортеці з в'їзною брамою. У західній частині храму збудовано оборонну башту, із входом через гвинтові кам'яні сходи у стіні. Частково збереглися вузькі аркові вікна, обрамленні білокам'яними різьбленими лиштвами (рис 4).

У 1903 році збудовано неготичний костел Св.Антонія у центрі села Струсів. Будівля висока та стрімка, триповерхова шатрова вежа, увінчана хрестом, у якій знаходяться великий та малий дзвони.

¹ Плебанія (пол. Plebania) - двір священика католицької, реформаторської або уніатської церкви в XVI-XX століттях. Зазвичай розташовувався біля храму, включав житловий будинок і господарські споруди.

Рис.3. Костел в с.Підгайчики. Фото з сайту <https://templesua.jimdo.com>

1.

2

Рис.4.Костел: 1- у с. Іванівка (фото Негатека, № 556-27); 2 – в с. Долина

Над головним арковим входом розміщене вікно-троянда. Ще дві шатрові вежі меншої висоти збудовані по боках від центральної. Готичні вікна храму високі та красиві за формою. Нава храму не має сигнатурки. Стіни укріплені контрфорсами (рис.5).

Костел кінця XIX століття є гордістю села Залав'є. У радянський період храм був занедбаний, проте, віднедавна ним опікується греко-католицька громада. Сьогодні у будівлі костелу діє недільна катехитична школа церкви Пресвятої Трійці (рис.5).

Перебудовану в 1765 році під костел Воздвиження Св. Хреста західну частину замку бачимо в селі Буданів. Пресвітерія та притвор влаштували із двох замкових башт. У 1846 році фортецю передали під кляштор милосердя, при якому знаходилася школа і шпиталь. З 1956 року і по сьогоднішній час в замку розташована психіатрична лікарня. У 1994 році напівзруйнований костел, повернули римо-католицькій громаді. Триває його відродження (рис.6).

1

2

Рис.5. Костели: 1 – у с.Струсів; 2 – у с. Залав'є.

1

2

Рис.6. Костели: 1 – у с. Буданів; 2 – у с.Сороцьке

У селі Сороцьке в 1907 році збудований костел за проектом львівського архітектора Михайла Ковальчука, а в 1937 році на південний захід від костелу -

невелику муровану дзвіницю з трьома неоготичними арками, що збереглася до нині. Храм сьогодні покинутий та занедбаний (рис.6).

Висновки. Досліджуючи історію римо-католицьких костелів на території Теробовлянського району, бачимо, що їх доля складна, як і усіх сакральних будівель на території Західної України. Храми зазнавали руйнувань, не раз були відновлені, перебудовувались. У повоєнний час святині, зазвичай, використовувались як зерносховища, склади мінеральних добрив; обороні мури розбирались на будівельні матеріали тощо.

Аналізуючи стан збереження старих римо-католицьких костелів бачимо, у більшості випадків вони перебувають у занедбаному стані, покинуті храми руйнуються. У маленьких містах і селах майже відсутня римо-католицька парафія, що могла б опікуватися святинями. Економічна ситуація в Україні не дає змоги проводити реставраційні та навіть і консерваційні роботи.

Досліджено, що храми, які перейшли в підпорядкування місцевим греко-католицьким або православним громадам відновлюються, але, на жаль, іноді бездумно перебудовуються.

Встановлено, що костели, які є пам'ятками містобудування і архітектури, що перебувають під охороною держави, знаходяться у задовільному стані. Місцеві громади не достатньо коштів витрачають на реставраційно-охоронні роботи щодо пам'яток архітектури місцевого значення.

На нашу думку, слід направити роботу на виявлення, фіксацію, популяризацію, залучення інвестицій для збереження усіх храмів, не залежно від конфесій, у малих містах і селах України.

Література

1. Герета І. Теробовля: шлях через віки. Історико-краєзнавчий нарис / І. Герета / Худож. Оформл. В. Струтинського. — Львів: Каменяр, 1997. — 127 с.;
2. Пустиннікова І. Вісімдесят три святині Тернопілля: путівник / І.Пустиннікова – Київ : Грані-Т, 2010. – 71 с.
3. Дячок О. Історія розвитку Троїцького костелу в Микулинцях / International Academy Journal: Web of Scholar / International Academy Jotnal . –Kyiv. – 7(16), october 2017. – Р. 14–17].
4. Дячок О.М., Дячок В.Ю. Сакральні святині Тернопільщини / О.М.Дячок, В.Ю. Дячок // Наукові записки ТНПУ ім.В.Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. – 2013. №1. с.215 – 219.
5. Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи // Памятки України: історія та культура. №4. 2006 р. С. 120-125.

6. Лукомська З.В. Реалізація барокових містобудівних традицій на прикладі міста Микулинців / З.В. Лукомська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Архітектура. - 2015. - № 836. - С. 189 - 196.

7. Пам'ятки архітектури й містобудування України: Довідник Державного реєстру національного культурного надбання / В.В. Вечерський, О.М. Годованок, Є.В. Тиманович та ін.; За ред. А.П. Мардера та В.В. Вечерського. К.: Техніка, 2000. 664 с.: іл.

8. Полюхович Д. Готична бідося. Як руйнуються костели на Тернопільщині / teren.in.ua 04.2018.

9. https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/68529_kostel-ostrovec.htm

к. арх., доцент Дячок О.М.,
Тернопольский национальный педагогический
университет имени В. Гнатюка.

ПРОБЛЕМЫ СОХРАНЕНИЯ РИМСКО-КАТОЛИЧЕСКИХ ХРАМОВ В МАЛЫХ ГОРОДАХ И СЕЛАХ ТЕРНОПОЛЬЩИНЫ

В статье проводится анализ состояния сохранения католических костелов в малых городах и селах Теребовлянского района Тернопольской области, где отсутствуют римско-католические приходы. Выявлено, что большинство из них находятся в запущенном состоянии, а заброшенные храмы разрушаются. Реставрационно-охранные работы в них не ведутся.

Доказано, что храмы, которые перешли в подчинение местным греко-католическим или православным общинам восстанавливаются, но, к сожалению, иногда бесконтрольно перестраиваются.

Ключевые слова: римско-католические храмы, костелы, сакральная архитектура, реставрация.

PhD arch., associate professor Diachok O.M.,
Department of Fine Arts, Design and Methods of their Teaching,
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University.

PROBLEMS OF PRESERVATION OF ROMAN CATHOLIC CHURCHES IN SMALL TOWNS AND VILLAGES OF TERNOPIL REGION

The article examines the history of the Roman Catholic churches in the territory of Terebovlya district, located in the villages and small towns such as urban-type settlement Mykulyntsi, in the villages of Loshniv, Strusiv, Dolyna, Budaniv, Mlynyska,

Pidhaichyky. Like all sacred buildings on the territory of Western Ukraine, churches suffered destruction, not once were recovered, underwent reconstructions. In the postwar period the shrines were used by the Soviets as sports halls, granaries, storehouses of mineral fertilizers; the bricks and stones from the defensive walls, the bell towers were used as building materials, etc.

The analysis of the state of preservation of the Catholic churches in small towns and villages in Terebovlya district, Ternopil region, where almost missing the Roman-Catholic parish shows that most of them are abandoned and forsaken churches are destroying. Restoration and conservation work in them is not underway.

Found that the temples that have joined to the local Greek Catholic or Orthodox communities are restored, but sometimes uncontrollably rebuilt.

Found that churches that are monuments of town planning and architecture, which are under protection of the State, are in satisfactory condition. Local communities do not have enough funds to spend on restoration and conservation work on the monuments of local importance.

In our opinion, should guide the work on detecting, fixing, popularization, attracting investments for saving all the churches, regardless of denomination, in small towns and villages of Ukraine. They are an invaluable witness to our past and are a common heritage of all the people; important for the transmission to the upcoming generation of the system of cultural values. Sacral monuments have the opportunity to improve the urban and rural environment and thus accelerate the economic, social and cultural development of the regions and States

Keywords: the Roman Catholic churches, churches, sacral architecture, restoration.